POVILIŠKĖS PILKAPYNAS

Valdemaras ŠIMĖNAS

2005 m. pratęsti Poviliškės pilkapyno (Ignalinos r., Vidiškių sen.) (A 1545) archeologiniai tyrinėjimai. Ištirtas antras kvartalinės linijos ardomas pilkapis centrinėje pilkapyno dalyje. Iš viso ištirtas 352 m² plotas. Tyrinėjimus finansavo KVAD pagal apardytų ir ardomų archeologinių vietų tyrimų programą.

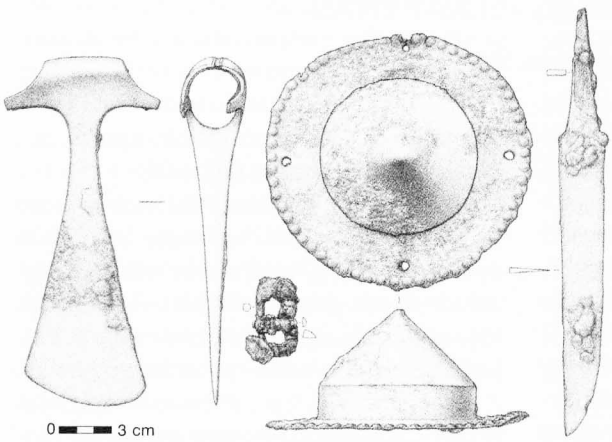
Tirtas pilkapis 2 (22 pagal T. Šidiškio sudarytą pilkapyno planą) yra 101 miško kvartale. Pilkapis buvo 9,5 m skersmens ir 1,2 m aukščio. 3,3–3,5 m atstumu nuo sampilo pagrindo papėdės yra keturios didelės ovalo formos duobės, kurios tarsi padidina pilkapio skersmenį. Atstumas tarp duobių pakraščių yra 22 m. Pilant pilkapį taip pat buvo pasinaudota natūraliais reljefo nelygumais. Į P pusę nuo sampilo prasideda kalvos, kurioje supiltas pilkapynas, pakraštys. Todėl P pusėje žemumoje iškasta duobė vizualiai dar padidina pilkapio aukštį. Iš P pusės nuo ten esančios duobės dugno iki pilkapio sampilo viršaus susidaro 2,1 m aukščio skirtumas. Pilkapio sampilo centre iškasta jau velėna užaugusi apie 3 m skersmens duobė. Nuo jos iki sampilo pakraščio ŠR kryptimi iškastas beveik 1 m pločio griovys.

ŠR ir R pilkapio pakraštį nuardė ariama kvartalinė linija. Ja dažnai važinėja mašinos ir traktoriai. Iš nuardyto sampilo krašto rytų pusėje styro keli dideli vainiko akmenys. Ant pilkapio sampilo ir duobėse prie jo augo kelios vidutinio storio pušys ir beržai. Į PV, ŠR ir R nuo sampilo yra prigludę gretimi pilkapiai. Todėl kasant perkasa įgavo netaisyklingo stačiakampio formą. Ji buvo 22x20 m dydžio. Ilgoji kraštinė orientuota iš V į R. ŠR ir PV perkasos kampai nusklembti įstrižai, nes šalia yra supilti gretimi pilkapiai.

Trys duobės yra labai didelės ir toli nuo pilkapio sampilo. ŠV duobė yra 10,5x5,2 m dydžio ir 70 cm gylio, P duobė – 8,8x3 m dydžio ir 30 cm gylio, R duobė – 4,5x2 m dydžio ir 40 cm gylio (ji yra už kvartalinės linijos). Ketvirtoji duobė yra nedidelė, apvali, 2 m skersmens, 2,5 m į PV nuo sampilo pakraščio. Kad būtų patogiau, pradžioje plotas buvo suskirstytas ketvirčiais, paliekant tarp jų kryžiaus formos 50 cm pločio kontrolines juostas. Ketvirčiuose iš pradžių buvo ištirtos sampilą juosiančios duobės, o vėliau žemes metant į ištirtas duobes buvo tiriamas sampilas.

Tyrinėjimų metu naudotas metalo ieškiklis. Tačiau pilkapio paviršiuje, jo aplinkoje ir duobėse jokių metalinių dirbinių nerasta. Nukasus velėną ir pilką miško dirvožemio sluoksnį iki 10–20 cm gylio, atsidengė geltono smėlio duobių dugnas. Jokių laužaviečių pėdsakų duobėse nepastebėta.

Tada pradėtas ketvirčiais preparuoti sampilas. Pradžioje atskirai iškasti ŠV ir ŠR ketvirčiai, vėliau PR ir galiausiai – PV ketvirtis. Sampilo R ir PR pusėje nukasant velėną pradėjo dengtis pavieniai vainiko akmenys. Pilkapio akmenų vainikas R ir PR pusėje sudarė reguliarią dviejų aukštų akmenų sienelę. Akmenys gana dideli: 75x60x50, 50x50x45, 50x35x30, 45x35x35 cm ir panašaus dydžio. Ilgosios akmenų kraštinės neretai orientuotos į pilkapio vidų. Pilkapio sampilo ŠR, Š ir ŠV pakraštyje akmenų vainikas nereguliarus. Akmenys išmėtyti

43 pav. Poviliškės pilkapynas, pilkapis 2, degintinio kapo įkapės. *I. Maciukaitės pieš.*
Fig. 43. Poviliškė barrow cemetery, barrow 2, cremation items.

padrikai 1,3–1 m pločio juosta. Čia jie mažesni: 30x25x25, 25x20x15 cm ir panašaus dydžio. Dalis vainiko akmenų išstumdyta ariant kvartalinę liniją. Pilkapio PV dalyje akmenų dar mažiau, tik pavieniai nedideli akmenys, žymėję vainiko perimetrą. 1,15–1,2 m gylyje pasiektas tamsesnis pirminio dirvožemio su smulkiais angliukais pagrindas. Jį skutant ŠV ketvirtyje išryškėjo dviejų stačiu kampu susikertančių nuodėgulių žymės. Tarp jų pasitaikė pavienių degintinių kauliukų. Sprendžiant pagal nuodėgulių orientaciją, *kapas* turėjo būti orientuotas beveik R–V kryptimi (82–262° kampu). Pavieniai degintiniai kauliukai pasklidę 1,8x1,25 cm dydžio plote. Preparuojant toliau, degintiniai kaulai pradėjo koncentruotis nedidelėje apie 75 cm ploto apvalioje duobutėje. Ji buvo buvusio kontūro R dalyje, 25 cm nuo V pusėje buvusio nuodėgulio ir 45 cm nuo Š pusėje gulėjusio nuodėgulio. Preparuojant pastebėta, kad koncentracijos V dalyje yra daugiausia žmogaus kaukolės kaulų fragmentų, išsidėsčiusių koncentruotoje krūvelėje. Į ŠR nuo degintinių kaulų koncentracijos ir dalinai tarp kaulų surastas pentinis siauraašmenis kirvis su atkraštėmis. Jo pentis ornamentuota grioveliu. Kirvis ašmenimis pasuktas į R pusę. 10 cm į R nuo ašmenų gulėjo skydo umbas kūgio formos viršūne. Jis buvo apverstas kiaurymė į viršų. Umbo pakraščiai ornamentuoti iškilimais. Jo tvirtinimui prie medinės dalies išgręžtos keturios skylutės. ŠR pusėje po umbu gulėjo 24,5 cm ilgio kovos peilis. 15 cm nuo peilio ašmenų rastas kirvio koto pleištas. 65 cm į PR nuo umbo rasta ornamentuota „B“ formos diržo sagtis (43 pav.).

Pilkapio supylimo laikų žemės paviršius šviesėjo ir plonėjo link pilkapio pakraščių ir nesiekė akmenų vainiko. Jis 8–10 cm storio. Sampilo centre iškasta duobė siekė ir kirto pilkapio pagrindą visai šalia surasto kapo.

Kadangi tyrinėjimų tikslas buvo galutinai ištirti pilkapį, kad jis vėliau netrukdytų miškininkams mineralizuoti kvartalinę liniją, jis nebuvo vėl supiltas. Norint įsitikinti, ar centre dar giliau nėra kito kapo, čia iškasta didelė duobė, tačiau daugiau kapų nerasta. Atkasus akmenų vainiką, vietiniai gyventojai ėmė vogti akmenis. Baigus darbą, aplinka buvo visiškai sulyginta, sampilo žemės išskleistos, likę vainiko akmenys užkasti buvusio pilkapio centre iškastoje duobėje.

Ištirtas pilkapis skirtinas Rytų Lietuvos pilkapynų grupei ir datuotinas V–VI a. Ateityje pilkapyno tyrinėjimus numatoma tęsti.

Tiriant pilkapius vietos gyventojas, neakivaizdinio skyriaus istorikas G. Čiulada 2,5 km į R nuo Poviliškės pilkapyno Kalvasalio miške prie kelio į Senąjį Daugėliškį nurodė dar vieną archeologams nežinomą pilkapyną.

POVILIŠKĖ BARROW CEMETERY

In 2005 in the Poviliškė barrow cemetery (Ignalina district) one barrow was investigated. Its mound had 9.5 m in diameter and was 1.2 m high. The barrow had an irregular stone circle and four large pits at the foot. In the centre on the primary ground level cremation of a male warrior was discovered. Its burial items included a shield umbo, an axe with a narrow blade and a blunt end, a battle knife and a B-shaped belt buckle (Fig. 43). The investigated barrow was attributable to the East Lithuanian Barrow cemetery group and datable to the 5th – 6th century

PLIKIŠKIŲ PILKAPYNAS

Vykintas VAITKEVIČIUS

2005 m. LII tęsė tyrinėjimus Plikiškių pilkapyne I (Širvintų r.), pradėtus 2004 m. (žr. *ATL 2004 metais*, V., 2006, p. 95–97). Buvo ištirta pilkapį primenanti kalvelė (detaliajame plane pilkapis 11) į R nuo pilkapyno saugomos teritorijos P kyšulio, ties keliukų kryžkele tarp miško kvartalų 3, 4, 10 ir 11 (44 pav.). Kalvelę žalojo 3,8 m pločio kvartalinė linija, kurios dalis buvo 8x5,5 m dydžio ir 20–30 cm aukščio. Ištirtas 90 m^2 plotas. Tyrinėjimų metu konstatuota, jog pilkapį primenanti kalvelė yra kopa, susidariusi virš senovės žemdirbystės vietos – lydymo su išlikusiomis arimo žymėmis.

Kopa buvo supustyta iš pilkšvo smėlio be žymesnių priemaišų. Tik kur ne kur buvo pastebimi smulkūs pavieniai angliukai. Didžiausias kopos aukštis nuo lydymo horizonto siekė 1,15–1,2 m (centrinėje dalyje). Lydymo horizontas, išlikęs perkasos R pusėje, buvo juosvas, degėsingas, su pavienėmis stambiomis anglimis smėlio sluoksnis, kurio storis svyravo nuo 6 iki 14 cm. Tolyn į V nuo sąlyginės ašies, išvestos per kvartalą E, šis sluoksnis nesusidarė arba jis neišliko (buvo nupustytas?). Įžemis – balkšvas smėlis be žymesnių priemaišų.

Arimo žymės (X pav.) ryškiausios buvo kv. FGH7–9 ribose, 1,18–1,2 m gylyje (H_{abs} 120,0 m) nuo kopos viršaus. Jos pastebėtos baigiant skusti juosvą degėsingą lydymo sluoksnį. Susikertančių arimo vagų žymės buvo beveik taisyklingai orientuotos Š–P ir R–V kryptimi, tarpai tarp vagų – apie 10–15 cm pločio. Tačiau bendras vaizdas buvo gana chaotiškas, ir tai galima būtų paaiškinti tuo, jog tai kelių vienas kitą perklojusių arimų rezultatas.

Skutant lydymo sluoksnį jo viršuje kai kur pastebėta baltų juostelių – iš apačios iškelto įžemio smėlio. Tai neleidžia abejoti, jog ariant minėtas vagas, žemė jau buvo verčiama. Be to, vietomis viena greta kitos išryškėjusios lygiagrečios arimo žymės leidžia manyti, kad arta su žagre, kuri turėjo du vieną nuo kito šiek tiek atitrauktus noragus.